

met illegale drugs bij leerlingen uit de hoogste twee klassen van het secundair onderwijs.

Wat het tweede deel van het boek betreft (hoofdstuk 8 tot en met 18) is er als pluspunt te vermelden dat het een eenvoudige maar degelijke juridische benadering betreft, waarbij de auteur zich niet heeft beperkt tot een samenvatting van de specifieke wetgeving van (illegale) drugs maar waarbij het vooral gaat over rechtspraktijk gesitueerd binnen het globale rechtsbedelingssysteem.

Opvallend echter is de slechts gedeeltelijke complementariteit van de twee delen van het tweeluik waaruit het boek bestaat. Zoals de auteurs reeds in de verantwoording aangegeven, is in deel 2 bijna uitsluitend ingegaan op de illegale drugs. Dat dit hoofdzakelijk te wijten is aan een maatschappelijke contradictie is uiteraard begrijpelijk. De wetgeving in verband met andere psychoactieve stoffen is minder indrukwekkend (bvb. alcohol) maar soms toch zeer ingewikkeld (bvb. psychofarmaca). Enkele elementen uit de rechtspraktijk in verband met andere dan illegale drugs hadden het tweede deel toch beter doen aansluiten bij het eerste.

In elk geval eindigt het boek zonder echt besluit waarin de twee delen nog even hadden kunnen doorgelicht worden in functie van de hoofdbedoeling van de reeks *Recht en Welzijn* die wij in het begin van deze bespreking hebben geciteerd.

Drugs is een lezenswaardig boekje dat aanvullende informatie biedt ten aanzien van wat er hierover in Vlaanderen reeds gepubliceerd werd.

J. Casselman

Mols, G.P.M.F., Strafbare samenspanning. Een rechtshistorisch en rechtsvergelijkend onderzoek, Gouda-Quint, Arnhem, 1982, 192 blz.

De aandacht voor het begrip samenspanning is bij onze noorderburen scherper geworden naar aanleiding van de kaping van de stoptrein tussen Beilen en Hoogeveen door een vijftal Zuidmolukkers op 2 december 1975 en naar aanleiding van het arrest van de Hoge Raad van 22 juni 1976 betreffende de gijzelingsaffaire Paleis Soestdijk (*N.J.*, 1976, 563). Daarbij kwamen naderhand nog stemmen op om de samenspanning in bepaalde gevallen strafbaar te stellen bij de bestrijding van terrorisme (prof. G.E. Mulder) en m.b.t. handel in verdovende middelen (minister De Ruiters). Ook in ons land kwam het rechtsinstituut in de belangstelling dankzij de opmerkelijke openingsrede van procureur-generaal Verhegge (*R.W.*, 1980-81, 345-376).

Het proefschrift van Mols is opgebouwd rond zes hoofdstukken: het Romeinse recht, de periode tot 1795, de Franse Revolutie, de Nederlandse wetgeving vanaf het Koninkrijk Holland tot heden, de samenspanning in Engeland en de Verenigde Staten, en de slotbeschouwingen. In die slotbeschouwingen komt Mols tot de conclusie dat de voordelen die de samenspanning vanuit het oogpunt van doelmatigheid te bieden heeft manifest zijn, maar tegelijkertijd problematisch zijn vanuit het oogpunt van rechtmatigheid (160).

De Belgische lezer moet bij de lectuur voorzeker rekening houden met essentiële verschillen tussen het Nederlandse en Belgische, zowel materiële als formele recht. Er bestaat geen analoge strafbepaling als de art. 136 en 137 N.Sr. voor het opzettelijk niet-waarschuwen van justitie of politie, als men kennis

draagt van samenspanning of van het voornemen tot samenspanning, mits het grondfeit (b.v. aanslag op de regerende vorst of eventueel de poging daartoe) is gevolgd.

Anderzijds wordt de aanwending van strafprocessuele bevoegdheden in Nederland overheerst door art. 27 N.Sv. dat bepaalt wie als verdachte wordt aangemerkt voordat de vervolging is aangevangen.

Deze opmerkingen nemen echter niet weg dat de thesis van Mols de Belgische lezer kan boeien. De oorsprong van de conspiracy in de Common law (102), de evolutie van de *coniuratio* onder de Republiek en het Keizerrijk (2 en 7), de samenspanning tijdens de landsheerlijke periode (23) en de aanwending van de conspiracy in de Verenigde Staten (113-118), zijn belangwekkend en moeten gekend zijn alvorens te overwegen de strafbaarstelling van de samenspanning die zich bij ons concentreert op staatsveiligheidsdelicten (art. 110 Sw.) uit te breiden of zelfs te veralgemenen. Doch m.i. lijken het twee onderscheiden vragen te zijn of uit deze rijke historische vergelijkende gegevens bruikbaar materiaal kan geput worden ofwel dat deze gegevens zomaar overgeheveld kunnen worden in ons recht. Zonder specialist te zijn in de werking van de politieke instellingen, kan toch gemeend worden dat onze staatsorganen niet helemaal gelijken op het keizerrijk onder Caligula en Nero (8 en 9), het schrikbewind van Alva (23) of de Terreur van Robespierre (40). Voorzeker is dit ook niet de stelling van Mols, maar de opbouw van zijn thesis schept een sfeer die tot bepaalde conclusies moet leiden. Dezelfde opmerking kan gelden m.b.t. het vergelijkend gedeelte van de studie over Engeland en de Verenigde Staten van Amerika. De arbeidersbeweging in Engeland en in de V.S. en het communisme, alsmede de protestbeweging tegen de Viëtnam-oorlog en de Black Panthers in de V.S. worden als voorbeelden aangehaald van het bestrijden van politiek ongewenst gedrag door de samenspanning. Mols merkt echter zelf op dat de Nederlandse samenspanning dergelijke reputatie niet kent, ofschoon ook in het verleden de arbeidersbeweging door middel van dit instituut gecriminaliseerd werd (152).

Alhoewel bezwaarlijk aangesloten kan worden op de methode van Mols, kunnen zijn conclusies bijgetreden worden. De specifieke functie van de strafbaarstelling ligt in het verschaffen van bevoegdheden ter verrijdeling van een verdergelegen delict door middel van criminalisering van een misdadig overleg (147). Dat brengt, zoals de auteur het doet opmerken, met zich mee dat vooral technieken worden gebruikt die gericht zijn op het verzamelen van informatie en die daarnaast controlerend zijn van aard (156). Onder die technieken zijn de agent-provocateur en de undercover-agent de belangrijkste figuren (157). Het optreden van de agent-provocateur is bij een samenspanning problematisch, vanwege het feit dat hij, gelet op het deelnemingsaspect, als deelnemer kan worden aangemerkt, en omdat het moeilijk is vast te stellen wat nu precies de bijdrage van deze figuur is aan de totstandkoming van de samenspanning (158). Het is al te duidelijk dat de behoorlijkheid van de opsporing en van de mogelijk eruit voortvloeiende strafvordering en rechterlijke uitspraak hier in het gedrang kunnen worden gebracht.

Uit zuiver juridisch oogpunt, rijzen er ook een aantal bedenkingen. De lezer krijgt geen duidelijk beeld omtrent de inhoud van het rechtsinstituut van de samenspanning, zelfs niet in Nederland. Staat in de strafbaarstelling de overeen-

komst centraal (87) of worden via deze incriminatie gedachten als gedraging strafbaar gesteld (161)?

De leer van de strafbare poging, die essentieel is voor de studie van de samenspanning, wordt zeer summier behandeld (81-82). In de delen van het boek over de Code pénal, vinden we enkele onjuistheden. Aldus wordt gesteld dat de samenspanning door gezagsdragers in feite de voorbereiding tot samenspanning strafbaar stelt (art. 123 en 125 C.P.; thans art. 233 e.v. Sw.), terwijl de doctrine aanneemt dat de daders van dit misdrijf door de beraamde maatregelen de fase van de uitvoering betreden daar waar degenen die zich schuldig maken aan een strafbare samenspanning de drempel van het crimineel proces niet hebben moeten overschrijden om strafbaar te zijn (53). Ook is het niet juist te stellen dat degenen die met kennis van zaken onderdak bieden als schuil- of vergaderplaats aan personen die misdrijven plegen (art. 61 C.P.; thans art. 68 Sw.), enkel strafbaar zijn wanneer die personen misdrijven plegen waardoor ze de veiligheid van de staat bedreigen (59).

Ondanks de bedenkingen omtrent sommige juridische aspecten van deze thesis en de bezwaren tegen de weinig objectieve opbouw van de gedachtengang van de auteur, die nogal ideologisch gericht is, kunnen zijn conclusies *de lege ferenda* bijgevallen worden. Zelfs zijn stelling dat samenspanning dienstig is voor degene die die macht bezit om zich te laten beschermen (48) kan worden onderschreven. Men zou zelfs verder kunnen gaan dan Mols en kunnen twijfelen aan de doelmatigheid van het delict (160). De praktische toepassing van een veralgemeend misdrijf van samenspanning doet vragen rijzen m.b.t. de bewijsvoering. De moeilijkheden bij de toepassing van de incriminatie van vereniging van misdadigers (art. 322 e.v. Sw.) zijn de practici voldoende bekend. De vereiste dat minstens een embryo van organisatievorm moet bewezen worden brengt mee dat vroege vervolgingen zeer moeilijk zijn. Doorgaans blijkt de organisatie pas achteraf, nadat de beoogde aanslag reeds gepleegd werd en wel uit de omstandigheden zelf waarin hij gepleegd werd. Men ontmoet dezelfde bewijsmoeilijkheden m.b.t. de private militias. Het bestaan zelf van dergelijke organisatie is verboden en het louter lidmaatschap is strafbaar. Doch het oogmerk geweld te willen gebruiken, zal pas blijken wanneer het gewelddadig optreden, dat de wetgever nu precies wil voorkomen, reeds heeft plaatsgehad. Bij een veralgemening van het samenspanningsdelict zullen ook bewijsproblemen ontstaan.

De moeilijkheid samenspanning te bewijzen, wanneer daarop geen voorbereidingshandeling is gevolgd en vooral de kiese problemen rondom de behoorlijkheid van de opsporing opgeworpen door Mols lijken o.i. tegenaanwijzingen te zijn voor de veralgemening van de strafbaarheid van de samenspanning.

A. De Nauw

Structurele kindermishandeling, Verslag van de studiedag ingericht door de vereniging Kind en Geweld te Brussel, Antwerpen, 1982

Met deze publikatie laat de vereniging Kind en Geweld (Lange Leemstraat 337, 2018 Antwerpen) de inzichten beklijven die geformuleerd werden tijdens een bijzonder boeiende studiedag over structurele kindermishandeling. Deze studiedag werd door Kind en Geweld georganiseerd in december 1981.